

POSTANOWIENIE Z DNIA 4 MARCA 2010 R.

V KK 230/09

1. Na gruncie art. 8 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149 ze zm.), w brzmieniu nadanym temu przepisowi przez ustawę z dnia 19 września 2007 r. o zmianie tej ustawy (Dz. U. Nr 191, poz. 1372), osobie, wobec której wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem w dniu 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego, przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za krzywdę wynikłą z wykonania tej decyzji (art. 8 ust. 1 ustawy) jedynie wtedy, gdy to internowanie związane było z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego lub taką, która nie stanowi zaprzeczenia tego rodzaju działalności (art. 8 ust. 5 ustawy).

2. Działalnością stanowiącą zaprzeczenie działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego jest nie tylko działalność na rzecz utrzymania i obrony ówczesnego niedemokratycznego ustroju, ale też kryminalna działalność przestępcza osoby internowanej, jeżeli została ona internowana jedynie z powodu takiej swej przeszłości i nie prowadziła działalności opozycyjnej wobec istniejącego wówczas ustroju politycznego, jako że „trudnienie się” popełnianiem przestępstw pospolitych na szkodę innych obywateli trudno uznać za działania zgodne z walką o niepodległy byt Państwa Polskiego. Nie jest wystarczające, dla wykazania istnienia podstaw do odszkodowania i zadośćuczynienia w oparciu o przepisy ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. z racji internowania, samo odwołanie się do sformułowania powodów wskazanych w decyzji o takim internowaniu, lecz niezbędne staje

się wykazanie, w oparciu o stosowne dowody, że to pozbawienie wolności wiązało się z działalnością, o jakiej mowa w art. 1 ust. 1 tej ustawy, a w każdym razie, że nie była to działalność stanowiąca jej zaprzeczenie, która wyłącza uprawnienie do odszkodowania i zadośćuczynienia (art. 8 ust. 5 ustawy).

Przewodniczący: sędzia SN T. Grzegorzczak (sprawozdawca).

Sędziowie SN: R. Malarski, J. Szewczyk.

Prokurator Prokuratury Krajowej: J. Piechota.

Sąd Najwyższy w sprawie Bolesława B., o odszkodowanie i zadośćuczynienie z racji internowania w stanie wojennym, po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie w dniu 4 marca 2010 r., kasacji wniesionej przez pełnomocnika wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w S. z dnia 9 kwietnia 2009 r., utrzymującego w mocy wyrok Sądu Okręgowego w S. z dnia 27 stycznia 2009 r.,

o d d a ł kasację, zwalniając wnioskodawcę od kosztów sądowych postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Bolesław B. wystąpił w marcu 2008 r. do Sądu Okręgowego w S. z wnioskiem o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niesłuszne internowanie go w 1982 r. Wyrokiem z dnia 27 stycznia 2009 r. Sąd oddalił ten wniosek wskazując, że wnioskodawca był wprawdzie internowany od marca do września 1982 r., ale nie nastąpiło to z uwagi na jego działalność niepodległościową, jak tego wymaga art. 8 ust. 1 oraz art. 1 ust. 1 ustawy z 1991 r.

– i co wynika też z jej tytułu, jako ustawy o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego – gdyż działalności takiej w ogóle nie prowadził. W apelacji od tego wyroku podniesiono zarzut niewłaściwej interpretacji art. 8 ust. 1 ustawy z 1991 r., w jej brzmieniu po nowelizacji z 2007 r., gdyż z decyzji o internowaniu wnioskodawcy wynika, że nastąpiło ono jednak w oparciu o obawę, że „może on podjąć działalność skierowaną przeciwko interesom politycznym PRL i powodującą zakłócenia w gospodarce narodowej” oraz, że wcześniej od marca do listopada 1981 r., kiedy to pracował on jeszcze w Przedsiębiorstwie Budownictwa Kolejowego, należał tam do NSSZ Solidarność i przed wprowadzeniem stanu wojennego brał udział w zorganizowanym tam strajku, co mogło być powodem internowania. Po rozpoznaniu tego środka odwoławczego Sąd Apelacyjny w S., wyrokiem z dnia 9 kwietnia 2009 r., zaskarżone orzeczenie utrzymał w mocy, argumentując – w oparciu o analizę art. 8 ust. 1 i art. 1 ust. 1 ustawy z 1991 r. – podobnie jak Sąd *meriti* i uznając apelację za oczywiście bezzasadną, gdyż nie wykazano, aby wnioskodawca prowadził jakąkolwiek działalność niepodległościową i był internowany w związku z taką działalnością, a do internowania doszło wręcz i jedynie ze względu na jego przeszłość kryminalną.

Kasację od wyroku Sądu odwoławczego wywiódł wnioskodawca, poprzez swego pełnomocnika, zarzucając w niej obrazę prawa materialnego, a to art. 8 ust. 1 ustawy z 1991 r., „przez błędne tłumaczenie tego przepisu”, gdyż – jak wywodził – w odniesieniu do internowania „przepis ten wymaga jedynie, aby wobec osoby ubiegającej się o odszkodowanie i za doświadczenie wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem w Polsce stanu wojennego”. Dlatego, zdaniem skarżącego, brak jest podstaw do innego interpretowania tego przepisu, „decyduje bowiem literalne jego brzmienie i dokument w postaci decyzji o internowaniu”. Argu-

mentując w ten sposób skarżący wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. W odpowiedzi na tę skargę prokurator Prokuratury Apelacyjnej w S. wystąpił o jej oddalenie jako oczywiście bezzasadnej. Prokurator Prokuratury Krajowej na rozprawie kasacyjnej także wnosił o oddalenie tej skargi jako oczywiście bezzasadnej, wskazując nadto, że z ust. 5 art. 8 ustawy z 1991 r. wynika, iż prawo do odszkodowania i zadośćuczynienia wnioskodawcy nie służy.

Rozpatrując tę kasację Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga ta rzeczywiście nie jest zasadna. Ma wprowadzić rację skarżący, gdy wskazuje, że art. 8 ust. 1 tzw. ustawy lutowej 1991 r., w jej brzmieniu ustalonym ustawą nowelizującą z dnia 19 września 2007 r. (Dz. U. Nr 191, poz. 1372), w odniesieniu do osób internowanych ogranicza się jedynie do stwierdzenia, iż chodzi o osoby, wobec których wydano decyzję o internowaniu w związku ze stanem wojennym. Przepis stwierdza bowiem, że odszkodowanie i zadośćuczynienie od Skarbu Państwa przysługuje: „osobie, wobec której stwierdzono nieważność orzeczenia” – co wyraźnie nawiązuje do art. 1 tej ustawy, a więc do działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego i represji za nią – „albo (co do której – SN) wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem w dniu 13 grudnia 1981 r. w Polsce stanu wojennego”; w obu wypadkach z racji szkód i krzywd wynikłych z wykonania owego orzeczenia lub decyzji. Literalna wykładnia tego przepisu rzeczywiście może sugerować, że w wypadku internowania istotne jest jedynie wydanie i wykonanie decyzji o internowaniu, bez względu na przyczynę takiego pozbawienia wolności. Jednakże już posłużenie się między pierwszym i drugim z użytych w tym przepisie zwrotów spójnikiem „albo” może też wskazywać, że w obu wypadkach chodzi jednak o osoby represjonowane z racji swej działalności niepodległościowej (opozycyjnej wobec systemu politycznego), czyli takie, wobec których zapadło za nią orzeczenie obecnie uznane za nieważne „albo” co do któ-

rych nie wydano wprawdzie takiego orzeczenia, ale wydano i wykonano w stosunku do nich z racji takiej działalności decyzję o internowaniu po wprowadzeniu stanu wojennego. Należy w związku z tym mieć na uwadze, że zarówno w piśmiennictwie, jak i w orzecznictwie wskazuje się, iż prawidłowa wykładnia przepisu nie może ograniczać się do wykładni językowej i nawet, gdyby jej wynik wydawał się jednoznaczny, należy uwzględniać też wykładnię systemową i funkcjonalną dla ostatecznego ustalenia znaczenia danego przepisu, nie można bowiem faworyzować wykładni literalnej, a efekty pozostałych wykładni mogą albo potwierdzić rezultat wykładni językowej albo podważać ten wynik i nakazywać przyjęcie innego rozumienia owego przepisu (zob. np. P. Hofmański, S. Zabłocki: *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa 2006, s. 234; M. Zieliński: *Podstawowe zasady współczesnej wykładni prawa* [w:] P. Wieczorek [red.]: *Teoria i praktyka wykładni prawa*, Warszawa 2005, s. 118, czy uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2010 r., I KZP 28/09, OSNKW 2010, z. 3, poz. 21). Ten właśnie sposób rozumowania zaprezentowały sądy w niniejszej sprawie, jak i prokurator w odpowiedzi na kasację, z tym jednak, że nie dostrzegły całokształtu zmian wprowadzonych do ustawy z 1991 r. nowelą z 2007 r.

W związku z powyższym należy zauważyć, że przepis dotyczący odszkodowania i zadośćuczynienia za internowanie, na który powołuje się skarżący, a który wprowadzono nowelą z dnia 19 września 2007 r., zawarty jest w ustawie „o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego”, a nie w ustawie dotyczącej odszkodowań za jakiegokolwiek niesłuszne represjonowanie obywateli w PRL. W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej (Druk nr 595 z 2006 r. Sejmu V Kadencji), która przybrała następnie postać wskazanej ustawy z dnia 9 września 2007 r., stwierdzono wyraźnie, że przewiduje ona „rozszerzenie zakresu stosowania ustawy,

przez objęcie jej przepisami działalności opozycyjnej wobec systemu komunistycznego w latach 1957-1989” wskazując, że w dotychczasowym stanie prawnym nie było podstawy do żądania odszkodowania za działalność opozycyjną po 1956 r. oraz za szkody wyrządzone decyzjami o internowaniu wydanymi na podstawie dekretu o stanie wojennym oraz że taki „stan prawny nie daje się pogodzić z zasadą sprawiedliwości społecznej. Oczywisty jest bowiem fakt, że osoby dotknięte w PRL represjami za działalność opozycyjną walczyły z dużym poświęceniem o suwerenność Polski i poszanowanie prawa człowieka”, a „stosowane wówczas represje często skutkowały, utratą pracy, zaniżanie zarobków oraz utratą zdrowia”. *Ratio legis* projektowanej zmiany było zatem oczywiste. Chodziło o rozszerzenie kręgu osób uprawnionych do skorzystania z ustawy z 1991 r., a więc represjonowanych w PRL z racji działalności niepodległościowej (opozycyjnej), przez poszerzenie okresu, do którego odnosi się ta ustawa oraz zakresu sposobów represji wobec osób prowadzących taką działalność.

Należy też przypomnieć, że omawiany projekt zakładał uzupełnienie art. 1 tej ustawy o dodatkowy przepis (ust. 1a) głoszący, że: „Uznaje się za nieważne decyzje o internowaniu wydane na podstawie art. 43 ust. 1 dekretu (...) o stanie wojennym (...).” W opiniach złożonych Sejmowi w związku z projektowaną nowelizacją podnoszono wówczas m.in., że niezrozumiałe jest, iż nie uzależnia ona wyrażnie unieważnienia decyzji o internowaniu od ustalenia, że było ono związane z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, co było i jest warunkiem *sine qua non* stwierdzenia nieważności orzeczeń i jednocześnie stanowi *ratio legis* całej ustawy, wskazujące, że wymóg taki można jedynie wyczytać z uzasadnienia projektu, a nie z tekstu projektowanej ustawy. To zaś może spowodować problemy interpretacyjne, jako że w myśl dekretu o stanie wojennym internowaniu podlegały nie tylko osoby prowadzące działalność opozycyjną, lecz również byli członkowie kierownictwa PZPR i osoby, które

żadnej działalności, o jakiej mowa w ustawie z 1991 r., nie prowadziły, gdyż internowanie mogło nastąpić już w razie podejrzenia, że pozostając na wolności osoby te nie będą przestrzegać porządku prawnego (zob. Uwagi Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2006 r. do projektu ustawy o zmianie ustawy o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych....). W uchwalonej w dniu 19 września 2007 r. ustawie nowelizacyjnej zrezygnowano z wprowadzania omówionego wyżej przepisu do ustawy z 1991 r., ale odrębnie w art. 2 ustawy nowelizującej przyjęto, że: „Decyzje o internowaniu (...) stają się nieważne z mocy prawa z dniem wejścia w życie niniejszej ustawy” – czyli po upływie 30 dni od opublikowania (art. 5 noweli) – a więc z dniem 18 listopada 2007 r. Unieważnienie *ex lege* objęło zatem wprowadzić wszystkie decyzje o internowaniu bez względu na przyczynę tego internowania, ale jednocześnie art. 8 ustawy z 1991 r. został uzupełniony o ust. 5, który przyjmuje, że: „Przepisu ust. 1 nie stosuje się do osób, których działalność, w okresie będącym podstawą stwierdzenia nieważności orzeczenia albo uznania za nieważne decyzji określonej w ust. 1, stanowiła zaprzeczenie działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego”. Tym samym jednak ustawodawca uwzględniając, że internowanie nie musiało być związane z działalnością niepodległościową internowanego, uznając mimo to wszystkie decyzje o internowaniu za nieważne, wyłączył jednocześnie uprawnienie do odszkodowania i zadośćuczynienia z racji tej internacji, jeżeli działalność osoby pozbawionej w ten sposób wolności stanowiła zaprzeczenie działalności niepodległościowej. Przez okres „będący podstawą uznania za nieważną decyzji o internowaniu” należy rozumieć okres, w jakim doszło do wydania tej decyzji, czyli poprzedzający ją, a owa działalność, czyli to, co było powodem internowania, nie może stanowić zaprzeczenia działalności, której dotyczy ustawa z dnia 23 lutego 1991 r.

Tego aspektu sprawy nie dostrzegły sądy orzekające, ale mimo to prawidłowo oceniły one roszczenia wnioskodawcy. Uregulowanie zawarte w obecnym ust. 5 art. 8 ustawy z 1991 r. oznacza bowiem, iż nie ma racji skarżący odwołując się jedynie do określonego efektu wykładni językowej art. 8 ust. 1 tej ustawy odnośnie zwrotu „wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem (...) stanu wojennego”, z pominięciem wykładni systemowej i funkcjonalnej, a więc bez niezbędnego tu uwzględnienia innych przepisów tej ustawy i celu, jakiemu miała służyć nowelizacja z 2007 r., których to uwzględnienie nadaje wskazanemu zwrotowi odmienne, niż chce to skarżący, rozumienie. Uwzględnienie wykładni systemowej i funkcjonalnej wskazuje wyraźnie, że na gruncie art. 8 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149 ze zm.), w brzmieniu nadanym temu przepisowi przez ustawę z dnia 19 września 2007 r. o zmianie tej ustawy (Dz. U. Nr 191, poz. 1372), osobie, wobec której wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem w dniu 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego, przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za krzywdę wynikłą z wykonania tej decyzji (art. 8 ust. 1 ustawy) jedynie wtedy, gdy to internowanie związane było z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, lub taką, która nie stanowi zaprzeczenia tego rodzaju działalności (art. 8 ust. 5 ustawy).

Skarżący wywodzi, że w decyzji o internowaniu wnioskodawcy wskazano, iż następuje to, ponieważ „może on podjąć działalność skierowaną przeciwko interesom politycznym PRL”. Pomija on jednak fakt, że decyzja ta, wydana w dniu 17 marca 1982 r. i stwierdzająca, iż pozostawanie wnioskodawcy na wolności „zagroziłoby bezpieczeństwu Państwa i porządkowi publicznemu” przez to, że może on podjąć wskazaną wyżej działalność „i powodującą zakłócenia w gospodarce narodowej” została – jak wynika z

ustaleń sądów opartych na uzyskanych w postępowaniu od IPN dokumentów – wydana w związku z wnioskiem Naczelnika Wydziału Kryminalnego Komendy Wojewódzkiej MO w S. o internowanie, w którym wskazano, że jest on szczególnie groźny dla bezpieczeństwa państwa jako karany uprzednio „za kradzieże i włamania” oraz że rzeczywiście był on uprzednio karany, w tym ostatnio przed internacją w 1978 r. za przestępstwo z art. 208 k.k. z 1969 r., tj. za kradzież szczególnie zuchwałą na szkodę osób prywatnych i kradzież z włamaniem na karę 3 lat pozbawienia wolności, a nadto, że sugerując jego internowanie z racji przeszłości kryminalnej Wydział Kryminalny MO wskazywał na możliwość pozyskania go do współpracy lub skompromitowania w środowisku przestępczym. Dekret z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz. U. Nr 29, poz. 154 ze zm.) zezwalał zaś na internowanie osób „w stosunku, do których ze względu na dotychczasowe zachowanie zachodzi uzasadnione podejrzenie, że pozostając na wolności nie będą przestrzegać porządku prawnego albo będą prowadzić działalność zagrażającą interesom bezpieczeństwa lub obronności państwa” (art. 42 ust. 1 dekretu). Na marginesie tych rozważań należy zauważyć, że w decyzji o internowaniu wnioskodawcy z dnia 17 marca 1982 r. podano wprawdzie jako podstawę prawną „art. 42 ust. 1 dekretu dnia 12 grudnia 1981 r.”, ale nie „o stanie wojennym”, lecz „o ochronie bezpieczeństwa Państwa i porządku publicznego w czasie obowiązywania stanu wojennego”. Jak wskazuje przypadek wnioskodawcy wykorzystywano możliwości internacji także wobec osób karanych jedynie uprzednio za przestępstwa „pospolite”, które nie prowadziły jakiejkolwiek działalności niepodległościowej (opozycyjnej wobec systemu politycznego). W sprawie niniejszej ustalono bowiem, że wnioskodawca rzeczywiście żadnej takiej działalności nie prowadził, a internowanie go było wywołane jedynie jego przeszłością kryminalną. Taki faktyczny powód tego internowania musi być uznany za działalność stanowiącą wyraźne zaprzeczenie działalności nie-

podległościowej, a więc wyłącza on możliwość uzyskania odszkodowania i zadośćuczynienia za to pozbawienie wolności w oparciu o przepisy omawianej ustawy. Działalnością stanowiącą zaprzeczenie działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego jest bowiem nie tylko działalność na rzecz utrzymania i obrony ówczesnego niedemokratycznego ustroju, ale też kryminalna działalność przestępcza osoby internowanej, jeżeli została ona internowana jedynie z powodu takiej swej przeszłości i nie prowadziła działalności opozycyjnej wobec istniejącego wówczas ustroju politycznego, jako że „trudnienie się” popełnianiem przestępstw pospolitych na szkodę innych obywateli trudno uznać za działania zgodne z walką o niepodległy byt Państwa Polskiego.

Powyższe dowodzi jednak także, iż nie jest wystarczające, dla wykazania istnienia podstaw do odszkodowania i zadośćuczynienia w oparciu o przepisy ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. z racji internowania, samo odwołanie się do sformułowania powodów wskazanych w decyzji o takim internowaniu, lecz niezbędne staje się wykazanie, w oparciu o stosowne dowody, że to pozbawienie wolności wiązało się z działalnością, o jakiej mowa w art. 1 ust. 1 tej ustawy, a w każdym razie, że nie była to działalność stanowiąca jej zaprzeczenie, która wyłącza uprawnienie do odszkodowania i zadośćuczynienia (art. 8 ust. 5 ustawy). Zaprzeczeniem takiej działalności jest również popełnianie przestępstw „pospolitych” przez osobę, która nie prowadziła żadnej działalności o charakterze odpowiadającym wymogom określonym w powyższej ustawie, jeżeli internowanie jej nastąpiło właśnie z uwagi na taką jej przeszłość. Nie oznacza to bynajmniej aprobaty dla samego faktu internowania wnioskodawcy. Został on bowiem w czasie stanu wojennego w 1982 r. pozbawiony wolności jedynie dlatego, że w niedawnej przeszłości dopuścił się przestępstw przeciwko mieniu, choć aktualnie nie był o jakiegokolwiek z nich podejrzewany. Sama decyzja o tym internowaniu jest obecnie słusznie uznana za nieważną. Nie oznacza to jednak, że z ra-

cji tego internowania wnioskodawca może teraz dochodzić roszczeń odszkodowawczych w trybie ustawy z dnia 23 lutego 1991 r., gdyż wyłącza to art. 8 ust. 5 tej ustawy. Jak ustalono bowiem w postępowaniu powodem internowania była wyłącznie jego przeszłość kryminalna, a nie działalność polityczna, której w ogóle on nie prowadził, zaś działalność kryminalna stanowi zaprzeczenie działalności niepodległościowej, o jakiej mowa w ustawie z 1991 r.

W świetle powyższego należy stwierdzić, że choć sądy orzekające w tej sprawie nie dostrzegły obecnego przepisu ust. 5 art. 8 ustawy z 1991 r., to prawidłowo oceniły kwestię braku postaw do uwzględnienia żądania wnioskodawcy sięgając do interpretacji art. 8 ust. 1 w aspekcie art. 1 ust. 1 tej ustawy. Kasacja odwołująca się jedynie – i niezasadnie z przyczyn wyżej podanych – do wykładni językowej zwrotu zawartego w art. 8 ust. 1 tejże ustawy, jest tym samym niezasadna. Mając powyższe na uwadze orzeczono jak na wstępie.